

11. Фон - Штерн Э. Р. Вновь найденные ольвийские надписи // Записки Одесского императорского общества истории и древностей. Т.ХVII. Одесса: Экономическая типография и литография, 1894. 378 с.
12. Латышев В. Загадочные Ольвийские надписи // Записки Одесского общества истории и древностей. Т.ХV. Одесса,1889. 887 с
- Латышев В. В. О подлинных греческих надписях из Южной России // Записки Одесского императорского общества истории и древностей. Т.ХVIII. Одесса: Экономическая типография и литография, 1895. 407 с.
13. Константин Багрянородный. Об управлении империей. М.: Наука, 1991. с. 496.
14. Матвей Меховский Трактат о двух Сарматиях. М.-Л.: Типография им. Володарского, 1936. 288 с.
- 15.Thietmari Merseburgensis episcopi Chronicon. MGH Scriptorum rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi 54. Hanover: Impensis bibliopolii hahniani, 1889. – 294 с.
16. Джексон Т. Н. Пряди ооб Еймунде. // Исландские королевские саги о Восточной Европе. М.: Ладомир, 1994. 256 с.
17. Thormodus Torfaeus. Historia Rerum Norvegicarum. Т. 1. Copenhagen, 1711. 504 с.
18. Гаркави А. Я. Сказания мусульманских писателей о славянах и русских (с половины VII – конец X вв.) пер. Санкт-Петербург: Типография ымператорской академии наук, 1870. 308 с.
19. Бейлис В. М. Ал-Идриси о портах черноморского побережья и связях между ними. // Торговля и мореплавание в бассейне Чёрного моря в древности и средние века. Ростов-на-Дону: Ростовский-на-Дону педагог. ин-т, 1988. 142 с.
20. De François Eudes de Mézeray Histoire de France.Т.І. Paris, 1643.Pag 398.
21. Луняк Євген. Анна Руська – королева Франції в світлі історичних джерел. Київ-Ніжин.: Видавець. П. П. Лисенко, 2010. с. 96.

Пономарьова Олена
(м. Миколаїв)

ЗАВОДИ З ВИРОБНИЦТВА ЗЕМЛЕРОБСЬКИХ ЗНАРЯДЬ ПРАЦІ У МИКОЛАЄВІ У ХІХ - початку ХХ СТ.

Подана характеристика заводів сільськогосподарської техніки Миколаєва другої половини ХІХ-поч. ХХст.

Поразка Російської імперії у Східній війні 1853-1856 рр. та селянська реформа 1861 р. мала далекосяжні наслідки для розвитку краю. Значна частина поміщиків, заможна частина селян і колоністи ставали на шлях організації

великих капіталістичних економіях, розвивали товарне землеробство. У великих економіях використовувалася наймана праця, широко застосовувалися сільськогосподарські машини.

Цими факторами пояснюється поява у Миколаєві великої кількості заводів з виробництва землеробських знарядь праці.

Найбільшим і найвідомішим заводом був «Плугобудівний, механічний і сталеливарний завод братів Донських».

Федір Григорович Донський (1833 – 1895), його дружина Христина Іванівна (1833 – 1902) із синами Андроніком (1859 – 30-ті рр. ХХ ст.) та Лукою (1861 – 1918) проживали в селі Костянтинівка Вавилівської волості Херсонського повіту [1]. У 1872 р. сім'я переїхала до Миколаєва, де купила у грецько-підданого Степана Івановича Маско землі в 1 Адміралтейській частині, кварталі № 95 за № 1849, на яких збудували будинок і заснували кузню (згідно з Актовою книгою нотаріуса І.А. Поржицького, 1872) [2,19].

Сини після здачі випробувань на звання майстра були прийняті до ковальського цеху Миколаївської ремісничої управи (1881). Довгий час залишалися державними селянами, але у 1891 р. вже значаться купцями 2 гільдії [3]. У 1881 р. брати відкрили у Миколаєві «Майстерню землеробських знарядь бр. А. та Л. Донських», яка знаходилася у власному будинку по вул. Херсонська, 77 (між Садовою та 1-ою Слобідською)[4].

Про завод залишив спогади Ф. Т. Камінський, директор природничо-історичного музею, який у молодості працював тут, а також перебував з Донськими у родинних зв'язках (його старший брат Степан був одружений з Марією Лукинічною Донською).

«У 80-ті роки виробництво розширюється і змінює свій профіль: проводиться не лише ремонт плугів, а й виготовлялися нові плуги, тоді ще з дерев'яними граділями і з передками на дерев'яних колесах. У цей час з'явилися німецькі плуги – залізні заводу «Сакка». У разі оранки піщаних степів ці плуги були хороші, але за умов наших чорноземних земель, виявилися незадовільними. І ось Лука Донської береться за реконструкцію сталевих плугів. Виготовлений за його кресленнями плуг дав хороші результати. Робота виключно в металі потребувала робочих рук та якогось уже обладнання. Донські купують в Адміралтействі старий різальний прес, в результаті зняли з виробництва дерев'яний плуг і перейшли до випуску повністю металевих, ввели у виробництво більш досконале землеробське знаряддя - букер і, нарешті, пристосовавши до букерів сівалки, зовсім витіснили ручний засів полів. Поступово купували верстати, необхідні для виробництва землеробських знарядь всіх типів – від оранки до збиральних машин. У 1897 р. для цього було збудовано спеціальне машинне відділення» [5].

19.05.1894 р. Миколаївська міська управа дозволила братам Донським будівництво «Механічного ливарного заводу» в будинку, що належав їм на розі М.Морської та Херсонської вулиць, №43. Донські зносять лазню Балля, купують кутове місце по вулиці Міщанській і розташований поряд пустир. Свідченням

канцелярії військового губернатора №1202 від 3 березня 1897 р. Донським дозволено розширення підприємства [6, 20-28].

Якщо з початку існування заводу у Донських було 12 учнів, які в них же і жили і були на харчуванні по 6 осіб у сім'ї кожного з братів, то до 1891 р. кількість робітників зросла до 65, а в 1913 на ньому працювало 420 людей.

У 1915 р. «Плугобудівний, механічний та сталеливарний завод бр. А. і Л. Донських» випускав плуги однолемішні, дволемішні, букера багатолемішні без сівалок, з поперечними і поздовжніми сівалками, оранки, борони зигзагові, букерні відвали зі спеціальною термічною обробкою та високим поліруванням, штаповані фургонні осі, парові котли та інш. [7].

До цього часу було налагоджено широкопрофільне, високотехнологічне виробництво, яке випускало вироби широкої номенклатури – від болтів із гайками до складних парових котлів. Продукція заводу неодноразово брала участь у виставках та отримувала нагороди від Імператорського Російського технологічного товариства, Московського, Харківського, Полтавського сільськогосподарських товариств, Товариства сільського господарства Південної Росії та інш. [8; 169-172]. У фондах Миколаївського обласного краєзнавчого музею зберігаються 17 дипломів та свідоцтв на золоті та срібні медалі, отримані заводом у 1890 – 1915 рр.[9]. У 1920 р. завод був націоналізований, але вже в 1922 р. увійшов у перелік діючих підприємств, перейменованих на завод «Плуг і молот».

Одним із найстаріших заводів із виробництва землеробських знарядь праці був завод Матвєєвих.

27.03.1823 р. Миколаївською міською думою кур'єру Василю Яковичу Матвєєву видали відкритий лист у Міській частині, кварталі № 235, ділянку за № 1429[10]. 7.05.1834 р. дозволили будівництво будинку та флігеля за зразковими фасадами № 9 та № 45. Ділянка з будинками перейшла до сина Михайла Васильовича Матвєєва, відставного підполковника корпусу інженерів-механіків. Разом зі своїм другом капітаном Іваном Георгійовичем Авдєєвим він відкрив майстерню з ремонту металовиробів. Власницею приміщення була дружина Михайла Васильовича Матильда Георгіївна Матвєєва. Тож у документі за 1868 р. вказується, що у її будинку незаконно відкрито кузню [10,21]. Офіційний дозвіл було отримано й у 1869 р. на вул. Наваринська,15 вже активно працювала «Фабрика ливарна, ковальська та слюсарна інженер-механіків Авдєєва та Матвєєва». У рекламі вказувалося, що «приймаються замовлення на виготовлення різноманітних металевих речей, агрономічних знарядь: локомотивів, молотилок, віялок, плугів всіх систем; приладів та запорів для будинків та служб. Водопідйомних насосів, брандспойтів та подібних механічних інструментів. Здійснюються виправлення екіпажів, кування коней, приготування патентованих осей за зразками англійськими; вилівка з чавуну, міді, цинку всіляких речей, екіпажних втулок, колон для ліхтарів, меблів чавунних для квітників і садів, залізних ліжок, мідного кухонного посуду та самоварів, огорож та монументів з чавуну та міді» [11].

19 травня 1872 р. підполковник І.Г. Авдєєв продав Матвєєвим свою частку і фабрика землеробських машин, чавунно-ливарний і механічний завод належить вже тільки Матвєєвим: спочатку вдові Михайла Васильовича Матильді Георгіївні, потім їхнім синам Анатолію та Хрісанфу.

Чавунно-мідний ливарний і механічний завод А. і Х. Матвєєвих в 1912 продано за 75.000 руб. дворянину Н.М. Дудникову [12], який проіснував до революції. У 1921 р. націоналізований та отримав назву «Незаможник», у 1938 р. перейменований на державний завод ім. 21 річниці Жовтня. Виготовляв запасні частини до сільськогосподарських машин, протипожежне обладнання.

На вул. Кур'єрська, 1 розташовувався «Механічний чавунно-ливарний завод і завод землеробських машин інженера Абрама Ісааковича Уманського». Заснований в 1894 р. Завод випускав «землеробські машини вдосконаленої конструкції, трансмісійні частини раціонального устрою, млинове приладдя, парові котли різних систем. Повний пристрій олійних заводів за англо-американською системою. Для міста чавунні сходи, колони, кронштейни за витонченими та легкими моделями» [13,475].

Слід зазначити такі підприємства.

Торгово-промислова фірма з виготовлення землеробських знарядь та машин Якова Володимировича Петриківського (Рибна, 101). Йому також належав чавунно-ливарний завод і фабрика млинових машин та склади землеробських знарядь (Глазенапівська площа).

Чавунно-ливарний завод та фабрика землеробських машин Карла Олександровича та Федора Олександровича Ессен. Виготовляли косарки, лобогрейки, кінні молотарки, саморізки, букери, віялки, фургони та інш. (Глазенапівська вулиця біля вокзалу).

Чавунно-ливарний завод та фабрика землеробських машин К.А. та Ф.І. Майхровського. Виготовляли хортецьку систему косарки, віялки, саморізки, плуги, віялки (Садова, кут Рибної).

А також заводи з виготовлення сільськогосподарських знарядь праці: А. Вінтелера, М. Гаріса, Л. Лисанського, Товариства «Властелиця та Вуліх», А. Донаті, бр. М.М., Е.М. Пампулових та Є.І. Ходжаша, М. Ернста, А. Бірнбаума та ін [14].

Підсумовуючи, зазначимо, що після поразки у Кримській війні (1853-1856) та скасування кріпацтва (1861) почався новий етап розвитку економіки Південної України. Це було пов'язане з застосуванням новітніх капіталістичних форм господарювання, зокрема, технологічних. Тим більш, що з другої половини ХІХ ст. південні степові райони стали великим центром виробництва товарного хліба. Про всі ці процеси красномовно свідчить розвиток землеробських заводів у Миколаєві, побудованих із застосуванням у виробництві сучасних технологій та знарядь праці.

Література:

1. Крючков Ю.С. Легендарные имена. Братья Донские и их потомки. Николаев: Издательство Ирины Гудым, 2009. – 60 с.

2. Державний архів Миколаївської області (ДАМО), ф. 383, оп.1, спр. 8.
3. Фонди Миколаївського обласного краєзнавчого музею (Ф.МОКМ), Д – 3565, 3566.
4. Ульянов М.Г. Описание г. Николаева Херсонской губернии. Николаев: Типография М.П. Якубовича, 1892.
5. Каминский Ф.Т. Мои воспоминания о начале завода бр. Донских. Ф.МОКМ, НА 10.
6. ДАМО, ф. 230, оп.1, д. 13580.
7. Каталог иллюстрированный «Плугостроительный, механический и сталелитейный завод бр. Донских», 1915. Ф. Д-3567; Южная Россия. №112, 2.05.1902.
8. Пономарева Е.В. Ремесленно-промышленные выставки в Николаеве конца XIX в./ Наукова збірка VI Миколаївської обласної краєзнавчої конференції. Миколаїв: Можливості Кімерії, 2006. – 334 с.
9. Ф.МОКМ, Д – 3568-3583.
10. ДАМО, ф.443, оп.1, д.100.
11. Павловский Е., Ильин В. Путеводитель и адрес-календарь г. Николаева на 1869 г. Николаев, 1869. - 114 с.
12. Николаевская газета, №1934, 3.07.1912.
13. ДАМО, ф.221, оп.1, д.119.
14. Указатель фабрик и заводов Европейской России. Материалы для фабрично-заводской статистики. Составил по сведениям Департамента торговли и мануфактур П.А. Орлов и С.Г. Будагов. СПб: Типография В. Киршбаум, 1894.